

OG'IR INTELEKTUAL NUQSONGA EGA BOLALARNING PSIXOLOGIK- PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

M.X.Xovodillayev

Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Qodirov Dilyor

Xudoyberdiyev Javohir

QDPI "Maxsus pedagogika" talabalari

Aqliy nogironlikning etiologiyasi aqliy zaiflik yoki nogironlik holatlaridan iborat. Tegishli berilgan ijtimoiy kontekstning minimal talablaridan past bo'lishi shaxsning intellektual va moslashuvchan samaradorligining pasayishini belgilaydi.

Nogironlikning barcha shakllarida, shuningdek, aqliy sabablarni aniqlash qiyin qadamdir. Bir tomondan, nogironlik bir yoki bir nechta sabablar bo'lishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarga bog'liq.

Verza (1995) ga ko'ra, eng ko'p uchraydigan sabablar:

- nogironlik shakllarini belgilaydigan markaziy asab tizimining shikastlanishlari va disfunktsiyalari,

ba'zi mualliflar tomonidan ekzogen, patologik, disharmonik va boshqalar;

- endogen deb ataladigan xromosoma aberatsiyasida yuzaga keladigan irsiy omillar shakllar;

- ota-onalarning juda erta yoki kech va reproduktiv quvvatning pasayishi;

- miya tizimlarining normal rivojlanishiga ta'sir qiluvchi generativ va metabolik kasalliklar;

- Erta ontogenezdagi yuqumli kasalliklar asab tizimlarida turg'unlikka olib keladi yoki ishlamay qoladi. kraniomiya rivojlanishi;

- bosh suyagining jismoniy shikastlanishi, bosh miya markaziy qismga salbiy ta'sir qiladi;

- stress omillari va homiladorlikning haddan tashqari charchoqlari;

Aqliy nogironlar aqliy zaiflikdan keyingi nogironlik deb ham ataladi, biz o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlashni xohlaganimizda ham ishlatadigan ibora ikkita hodisa, shuningdek, tegishli atamalar, aqliy nogironlik va aqliy nogironlar sinonim emas. Biroq, har bir muallifning afzalliklari bilan bog'liq bo'lgan boshqa holatlar ham mavjud aqliy zaiflar uchun sinonim sifatida ishlatiladi, boshqa atamalar, masalan: aqliy zaiflik yoki kechikish, aqliy zaiflik, oligofreniya.

Paunesku aqliy nogironlik atamasini tor ma'noda ishlatadi: "funktsionallikning aqliy buzilishi", lekin "strukturaviy aqliy yetishmasligi". Ruhiiy yetishmovchilikning etiologiyasi juda xilma-xil bo'lib, aqliy nuqsonning ko'rinishi patogen omillarning xilma - xilligi hisoblanadi». Ruhiiy yetishmovchilikning etiologik omillarini to'liq tasniflash - ikkalasi ham irsiy omillar (o'ziga xos bo'lmagan, o'ziga xos bo'lgan), shuningdek orttirilgan omillar (prenatal, perinatal, postnatal va psixogen). M. Chiva va Y. Rutschmann tomonidan 1979 yilda tomonidan muvofiqlashtirilgan "Aqliy zaifliklar" kitobida "aqliy buzilish bir vaqtning

o'zida harakat qilgan bir nechta sabablar natijasida yuzaga keladi. Ontogenetik rivojlanish, yoki rivojlanishning turli bosqichlarida ularning harakat qilish vaqtiga qarab, sabablar quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. genetik;
2. prenatal davrda harakat qilish;
3. tug'ilish paytida harakat qiladigan sabablar;
4. tug'ruqdan keyingi davrdan boshlab.

1. Genetik sabablar quyidagilar bo'lishi mumkin:

- o'ziga xos bo'lmagan genetika (poligenik, klinik jihatdan individuallashtirilmaydi): endogen, klinik, submadaniy, oilaviy holatlar.

Ota-onasi aqliy zaif bo'lgan bolalarda aqliy zaiflashuvning 40% holatlari mavjud va ikkala ota-onasi bo'lgan bolalarda 60% aqliy nuqsoni bo'lgan.

- o'ziga xos genetika - klinik jihatdan individuallashtirilgan sindromlar, xromosoma aberatsiyasi.

2. Prenatal davrning sabablari:

- yuqumli omillar: qizilcha, yuqumli gripp, virusli gepatit;
- bakterial omillar: konjenital sifiliz;
- toksik omillar: kimyoviy moddalar bilan zaharlanish, oziq-ovqat, nurlanish, kuchli qo'rquv, qabul qilmaslik homiladorlik, Rh ning mos kelmasligi;
- onaning tug'ilish paytidagi jarohati;
- onaning endokrin kasalliklari (qandli diabet).

3. Perinatal davrda ular aqliy nuqsonlarni keltirib chiqarishi mumkin:

- akusherlik travmasi, bu esa o'z navbatida quyidagilarga bo'linishi mumkin: mexanik shikastlanish (qo'llanilishi tufayli tug'ilish paytida turli xil tibbiy asboblar) va gipoksiya sabab bo'lishi mumkin.

- tug'ilishning uzaytirilishi, kindikning siqilishi, yo'ldoshning yorilishi, homila juda katta bo'lishi.

- yangi tug'ilgan chaqaloqning muddatidan oldin tug'ilishi, vazni 2500 grammdan kam bo'lgan homila.

- yangi tug'ilgan chaqaloqning kamolotga yetishi, aqliy va psixomotor, xatti-harakatlarning buzilishiga olib keladi.

4. Postnatal davrda quyidagi omillar toifalari ta'sir qilishi mumkin:

- yuqumli kasalliklar, yallig'lanishli miya kasalliklari (meningoensefalit);
- miya po'stlogida qon aylanishining buzilishi;
- psixo-ijtimoiy omillar: oilaning iqtisodiy sharoiti, oiladagi affektiv munosabatlar.

Aqliy buzilishlarni aniqlash ko'rsatadiki, aqliy etishmovchilik "aqliy zaiflik" ni ifodalaydi. Intellektual faoliyat o'rtacha ko'rsatkichdan sezilarli darajada past, bu turg'unlik bilan namoyon bo'ladi;

Etiologik-biologik tomonidan belgilanadigan rivojlanishning sekinlashishi yoki yo'qligi muhit - kontseptsiya paytidan boshlab yetuklikning oxirigacha harakat qiladigan va adaptiv xulq-atvoriga ta'sir qiladi."

Ta'kidlanganidek: "Intellektual yetishmovchilik butun borliqqa qaratilgan yetishmovchilikni anglatadi. Shaxsiyat, tuzilma, tashkilot, intellektual rivojlanish, affektiv, psixomotor, xulq-atvorga moslashish, irsiy yoki markaziy asab tizimining organik yoki funksional shikastlanishlari natijasida olingan; hayotning birinchi yillaridan boshlab, o'rtacha ko'rsatkichga nisbatan turli darajadagi tortishishlarda namoyon bo'ladi. Aholining ijtimoiy-professional moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadigan darajasi malaka darajasi, shaxsiy va ijtimoiy avtonomiya.

"Aqliy yetishmovchilik organik shikastlanish hodisasini anglatadi yoki markaziy asab tizimining funksional buzilishi, salbiy oqibatlariga olib keladi

Ruhiy kamolot jarayoni, shaxsning turli jihatlarini bo'yicha rivojlanishini belgilaydi. Aqliy nuqsonlarning tasnifi ko'rsatadiki, boshqalarni adabiyotda aqliy nogironlik deyilishi mumkin, tasnif ayniqsa, berilgan qiymatlar IQ boshqacha, lekin u shunday tasnifni qabul qildi ko'proq natijaga ega bo'lib, butun dunyo bo'ylab ko'plab mualliflar va ixtisoslashgan tashkilotlar tomonidan qo'llaniladi. Bunga quyidagilar kiradi:

1. IQ bilan chegara yoki chegaraviy intellekt. 85 va 90 orasida taxmin qilingan va qaysiki normallik va nogironlik o'rtasidagi chegarani belgilaydi.

2. Aqliy zaiflik (engil aqliy zaiflik) 50 dan 85 gacha bo'lgan IQ 7 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan xronologik yoshdagi normal rivojlanishga to'g'ri keladi.

3. IQ bilan og'ir aqliy nuqson (imbetsil). 20 dan 50 gacha va 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan xronologik yoshdagi normal rivojlanishga to'g'ri keladi.

4. Chuqur intellektning nogironligi (idiot) 20 yoshgacha bo'lgan aqliy yosh bilan chegaralanadi.

Aqliy yetishmovchilikning eng jiddiy shakli chuqur aqliy nuqsondir. Bunga ega bo'lgan odam har doim nazorat va yordamga muhtoj bo'lib, yolg'iz o'zi hal qila olmaydi. O'rtacha hayot oraliq taxminan 19-20 yil kechadi.

Xususiyatlari orasida biz quyidagilarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

- chuqur kechikish;
- sensor-motor sohasida juda yomon ish qobiliyati;

Aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlarning akademik ta'limga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan xususiyatlari, shuningdek ularning uy, maktab va jamoat sharoitlariga moslashish qobiliyati quyida keltirilgan:

Umumiy bilish aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlar jismoniy va hissiy jihatdan, shuningdek, shaxsiyatiga qarab farqlanadi. moyillik, e'tiqod. Ularning o'rganishdagi sezilarli sekinlik kechikish bilan bog'liq bo'lishi mumkin

intellektual rivojlanish tezligi kattalar aqliy nuqsonlari taqdim etilgan o'quv stimullarining mos tomonlari va nomaqbul tomonlari bilan shug'ullanish o'rganish tezligi va miqdori maqbul bo'lishi mumkin. Agar maxsus ta'lim yordamlari amalga oshirilsa, Bir nechta ishlar shuni ko'rsatadiki, aqliy nuqsonlari bo'lgan bolalar bir xil pog'onalariga erishishlari mumkin lekin umuman olganda, tengdoshlaridan orqada qoladi. IQ balli test umumiy idrokni yoki olish qobiliyati va imkoniyatini aniqlashda unchalik ahamiyatga ega emas aqliy nogironligi bo'lgan shaxs to'g'risidagi ma'lumotlar, zarur bo'lgan yordam turlari va miqdoridan ko'ra belgilangan vazifalar yoki darajalarda ishlash.

O'rganish va xotira aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlarning o'rganish va xotira qobiliyatlari sezilarli darajada nogironligi bo'lmagan tengdoshlariga nisbatan o'rtacha ko'rsatkichdan past. Aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlar o'quv majmualarini nogironligi bo'lmagan tengdoshlariga qaraganda sekinroq rivojlantiring va ular kam ma'lumotni yangi vaziyatlarga bog'lashda bolalar intellektual nogironlar o'z-o'zidan tegishli o'rganish yoki xotirani saqlashdan foydalana olmaydi strategiyalar va o'rganishga yordam beradigan shartlar yoki harakatlarni amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin xotira. Biroq, bu strategiyalarni o'rgatish mumkin. Odamlar aqliy nuqsonlari bo'lganlar o'rganishda va real hayotda tegishli stimullarga e'tibor qaratishda muammolarga duch kelishadi, ba'zida noto'g'ri narsalar bilan shug'ullanishadi.

Ma'lumotga ega bo'lish uchun bolalar kerakli vaqt davomida o'quv vazifasini bajarishlari kerak va chalg'itadigan narsalarni nazorat qilishlari kerak. Aqliy nuqsonlari bo'lgan bolalar farqlashda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin va o'quv va ijtimoiy vaziyatlarda tegishli savollarga qatnashish.

Aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlarning moslashuvchan qobiliyatlari ko'pincha ularning nogironligi bo'lmagan tengdoshlari bilan taqqoslanmaydi. Aqli zaif bola ikkalasida ham qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bir qator sabablarga ko'ra ko'nikmalarni o'rganish va qo'llash, shu jumladan chalg'itishning yuqori darajasi, e'tiborsizlik, ijtimoiy signallarni o'qimaslik va impulsiv xatti-harakatlar engil bolalar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar sifatini o'rgandilar aqliy nuqsonlari va nogiron bo'lmagan tengdoshlari va bolalari yo'qligini aniqladilar nogironlar aqliy nuqsonlari bo'lgan sinfdoshlarini do'st sifatida qabul qilishdi.

O'z-o'zini tartibga solish

Vazifani takrorlash qobiliyati o'z-o'zini tartibga solish yoki o'zini o'zi boshqarish deb nomlanuvchi keng tushuncha bilan bog'liq o'z xatti-harakatlariga vositachilik qilish yoki tartibga solish qobiliyati. Axborotni qayta ishlash nazariyotchilari odamning ma'lumotni sensorli stimullardan motorikgacha qanday qayta ishlashini o'rganadilar chiqdi. Axborotni qayta ishlash nazariyasida odamlarning o'rganishdagi farqlari aqliy nuqsonlari bilan metakognitiv jarayonlarning rivojlanmaganligi sifatida qaraladi.

Ushbu ko'nikmalarning etishmasligi yoki kam rivojlanganligi xotiraga, mashq qilish qobiliyatiga, tashkilotchilikka ta'sir qiladi qobiliyat va o'rganish jarayonini nazorat qilish.

Aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlarda nutq, tilni tushunish va tushunish kechikishi mumkin shakllantirishdagi qiyinchiliklar. Til muammolari odatda tildagi kechikishlar bilan bog'liq

Tilning foydalanishi bilan emas, balki rivojlanishi aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlarda kechikishlar paydo bo'lishi mumkin. Tilning pragmatik jihatlari, masalan, navbat olish, suhbat uchun maqbul mavzularni tanlash;

Aqliy nuqsonlari bo'lgan odamlar ko'pincha motivatsiyaning etishmasligi yoki tashqi tomondan yo'naltirilgan deb ta'riflanadi xatti-harakati. O'tmishdagi muvaffaqiyatsizlik tajribalari va bu muvaffaqiyatsizliklar natijasida paydo bo'lgan tashvish paydo bo'lishi mumkin ular kamroq maqsadlarga yo'naltirilgan va motivatsiyaga ega emas, ko'pincha muvaffaqiyatsizlik natijasidir

ojizlikni o'rgandi. Muvaffaqiyatsizlik tarixi tashqi manbalarga qaramlikka olib kelishi mumkin ichki mukofot manbalariga emas, balki mustahkamlash yoki mukofotlash. Ularning ehtimoli kamroq o'z-o'zini tasdiqlash bilan rag'batlantirilgan o'z-o'zini boshlaganlar.

Akademik muvaffaqiyat Engil va o'rtacha darajadagi aqliy nuqsonlari bo'lgan bolalarning kognitiv samarasizligiga olib keladi akademik yutuqlardagi doimiy muammolar bilan bolalar engil aqliy nogironlar so'zlarning ma'nosini tushunishdan ko'ra ularni dekodlashda yaxshiroqdir va o'zlarining aqliy yoshi darajasidan pastroqda bo'ladi. Bolalar aqliy nuqsonlari bo'lganlar asosiy hisob-kitoblarni o'rganishlari mumkin, ammo qo'llash imkoni bo'lmasligi mumkin muammoni hal qilish vaziyatida tegishli tushunchalar. O'sib borayotgan ishlar shuni ko'rsatdiki, o'rtacha yoki og'ir aqliy nuqsonlari bo'lgan bolalar akademiklarni ma'lumot olish, ijtimoiy muhitda ishtirok etish, oshirish vositasi sifatida o'rgatish mumkin ularning orientatsiyasi va harakatchanligi va tanlov qilishlari. Jismoniy xususiyatlar Turli xil biologik etiologiyalarga ega bo'lgan aqliy nuqsonlari bo'lgan bolalar birgalikda mavjud bo'lishi mumkin. jismoniy, vosita, ortopedik, ko'rish va eshitish qobiliyatining buzilishi va sog'liq kabi muammolar. Og'irlik darajasi o'rtasida bog'liqlik mavjud aqliy nogironlik va jismoniy farqlar darajasi. Bolalarning aksariyati og'ir va chuqur intellektual nogironlar aqliy va jismoniy jihatdan deyarli barcha jihatlariga ta'sir qiladigan bir nechta nogironliklarga ega rivojlanish bilan kechadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maxsus psixologiya asoslari / Ed. L.V. Kuznetsova. Moskva: Akademiya, 2002. 480 P.
2. Parygin B. D. Ijtimoiy-psixologik nazariya asoslari. Moskva: Mysl nashriyoti, 1971, 256 p.
3. Pevzner M.S. Bolalar oligofrenik. Moskva: 1959. 205 p.
4. Daughter, Husanova Iroda Ulugbek. "LOGOPEDIC WORK WITH DYSARTHIC CHILDREN." Science Promotion 1.1 (2023): 117-122
5. Lazizbek Xaitov. (2020). Bo'lajak logopeda o'qituvchisining ijtimoiy-pedagogik kompetensiyasining mohiyati va tarkibi. Evropa ta'lim fanlari bo'yicha tadqiqot va mulohazalar jurnali,
6. Murodjon, Xovodillayev. "METHODS FOR THE FORMATION OF SPEECH IN MENTALLY RETARDED CHILDREN." Academia Repository 4.10 (2023): 332-335.
7. Xabibullo o'g'li, Xovodillayev Murodjon, and Komilov Otabek Iqboljon o'g'li. "ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING ESHITISH IDROKINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI." Science Promotion 2.1 (2023): 28-34.
8. Rakhmonjonovna, Kabirova Zarnigor, Babayeva Azizabonu Hamidjonovna, and Ibrokhimova Sarvinoz Anvarjonovna. "TEACHING SPEECH FORMATION TO PRESCHOOL-AGE DYSARTIC CHILDREN." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 52-55.
9. Azizabonu, Babayeva, and Kabirova Zarnigor. "METHODOLOGY FOR CHECKING THE SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN WITH MENTAL

RETARDATION." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 40-43.

10. Makhmudov, Khurshidjon, and Khovodillayev Murodjon. "THE IMPORTANCE OF INDEPENDENT ACTIVITY IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 44-47.

11. Rakhmonjonovna, Kabirova Zarnigor, Havodullayev Murodjon, and Ibrokhimova Sarvinoz Anvarjonovna. "ORIGIN OF DYSLALIA AND WAYS OF ITS ELIMINATION." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 48-51.

12. Rakhmonjonovna, Kabirova Zarnigor, and Babayeva Azizabonu Hamidjonovna. "USE OF WORD FORMATION MODELS IN DYSARTHIC CHILDREN." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 61-64.

13. Murodjon, Khovodillayev, and Kabirova Zarnigor Rakhmonjonovna. "TECHNOLOGIES OF SPEECH FORMATION IN MENTALLY DEAD CHILDREN 9-13 YEARS OLD." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 56-60.

14. Rustam, Khayitov Lazizbek, and Murodjon Khavodullayev. "DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE DEFECTOLOGISTS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 547-552.

15. Muradkhan, Khovadillayev. "DEVELOPMENT OF SPEECH IN MENTALLY RETARDED CHILDREN." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 343-347.

15. Rustam, Khayitov Lazizbek, and Murodjon Khavodullayev. "DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE DEFECTOLOGISTS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 547-552.

16. Muradkhan, Khovadillayev. "DEVELOPMENT OF SPEECH IN MENTALLY RETARDED CHILDREN." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 343-347.